

Draagkrachtverschillen tussen huishoudens met één resp. twee kostwinners

DRS. A.J.M. HAGENAARS – DRS. M.E. HOMAN
PROF. DR. B.M.S. VAN PRAAG*

Naar aanleiding van de huidige discussie over draagkrachtverschillen tussen één- en tweeverdieners hebben de auteurs van dit artikel een poging gedaan deze draagkrachtverschillen te kwantificeren. Zij komen tot de conclusie dat er sterke aanwijzingen zijn voor het bestaan van draagkrachtverschillen, waarbij bij gelijk netto huishoudinkomen het tweeverdienershuishouden aanmerkelijk minder draagkrachtig is dan het overeenkomstige éénverdienershuishouden. Er lijkt een marge te liggen van circa 30%. Dit kan worden toegeschreven aan de geringe mogelijkheid voor thuisproductie in een twee-kostwinnershuishouden. Het huidige progressievoordeel voor tweeverdieners blijkt in het algemeen het draagkrachtverschil slechts onvolledig te compenseren. Een belastingwijziging die het netto inkomensverschil tussen één- en tweeverdieners met hetzelfde bruto huishoudinkomen verkleint, lijkt dus niet in overeenstemming met het draagkrachtprincipe.

1. Inleiding

Reeds gedurende enige jaren waart door Nederland het spook van het tweeverdienersprobleem. Nadat in het begin van de jaren zeventig naar het leek voorgoed afscheid werd genomen van de oude gewoonte alle inkomens in een huishouden op te tellen tot één belastbaar inkomen van één (fictieve) hoofdkostwinner, en mede op grond van extra kosten in het huishouden van de tweeverdieners, een zogenaamd „progressievoordeel” aan de tweeverdieners werd toegekend, heeft zich in de jaren tachtig een tegenstroming gevormd die tracht genoemd voordeel weer ongedaan te maken. Veelal beroept men zich hierbij op het draagkrachtbeginsel. Dit houdt in dat belastingplichtigen met gelijke draagkracht gelijkelijk dienen te worden aangeslagen en dat het belastingbedrag monotoon moet stijgen met de draagkracht.

Weinigen zullen de aantrekkelijkheid van dit principe voor belastingheffing willen ontkennen. Praktisch zijn er echter problemen bij de definitie van „draagkracht”. Meestal berusten draagkrachtvergelijkingen op politiserende intuïtie, waarbij de vermeende belangen van de electorale achterban stevig in het oog worden gehouden; bovendien refereren de politici en actiegroepen – zeer begrijpelijk – in hoofdzaak aan hun eigen situatie, wat er toe leidt dat zowel één- als tweeverdienende Kamerleden geneigd zijn de draagkrachtverschillen ten gunste van hun eigen groep te interpreteren.

Het begrip „draagkracht” is niet empirisch geoperationaliseerd en kan dus goed worden gebruikt in met verve gebrachte politieke slogans ter verdediging van het één of het andere standpunt. In elke gemeenschap, hoe primitief ook, kent men collectieve goederen (bij voorbeeld defensie). De productie daarvan vindt plaats door bijdragen van de leden van het collectief in natura, bij voorbeeld in de vorm van „herendiensten”, dienstplicht enz., of wel door het ter beschikking stellen van een gedeelte van de individuele koopkracht in geld of productie van het eigen bedrijf. Pas vrij recent is onze maatschappij zozeer gemonetariseerd dat draagkracht synoniem wordt gesteld met *geldelijke* draagkracht en individuele bijdragen aan de productie van collectieve goederen slechts in een geldbedrag kunnen worden voldaan.

In een eerste benadering wordt dan de draagkracht van een huishouden gerepresenteerd door het bruto huishoudinkomen y . De te betalen belasting per huishouden wordt dan afhankelijk gemaakt van y en beschreven door een belastingfunctie $t = t(y)$. De belastingtabel is een tabelmatige beschrijving van deze belastingfunctie. In de fiscale praktijk is men reeds lang tot de erkenning gekomen dat gelijkheid van bruto inkomens nog niet altijd een gelijkheid van draagkracht impliceert, ook al is deze erkenning slechts gebaseerd op gevoelsmatige intuïtie en introspectie. Stel bij voorbeeld dat A woont en werkt in Amsterdam en B woont in Amsterdam maar werkt in Utrecht en A en B hebben een gelijk bruto inkomen y . Weinigen zullen dan ontkennen dat B in feite over minder draagkracht beschikt dan A, en dat van zijn inkomen een bedrag aan reiskosten als kosten van verwerving dient te worden afgetrokken. Om eindeloos gepalaver te voorkomen heeft de fiscus de frequent voorkomende gevallen geüniformeerd in het reiskostenforfait. Analooch is het huurwaardeforfait een post voor inkomen in natura, zijnde de toegerekende huur van het eigen huis. Bij zulke aftrekkingen en bijtellingen wordt het werkelijke bruto inkomen \tilde{y} vervangen door een fictief inkomen \tilde{y} , het *belastbaar* inkomen, waarop de belastingtabel wordt toegepast. De hypothese die wordt gehanteerd in de fiscale praktijk, is nu dat huishoudens met gelijk belastbaar inkomen gelijke fiscale draagkracht hebben. Het belast-

* Beide eerstgenoemde auteurs zijn verbonden aan het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector aan de Rijksuniversiteit Leiden. Gedurende het schrijven van dit rapport was de derde auteur verbonden aan het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS) te Wassenaar. Het onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd, maakt deel uit van het „Leyden Income Evaluation Project”. Voor dit rapport ontvingen wij financiële steun van de Directie Consumentenbeleid van het Ministerie van Economische Zaken. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een door de Gemeenschappelijke Persdienst (GPD) gehouden enquête. De auteurs danken drs. G. Hungerink, E. van Duin en drs. J. van Weeren, alsmede de ambtelijke begeleidingscommissie voor hun bijdragen. De drie auteurs droegen gelijkelijk bij aan de totstandkoming van dit rapport. De eindverantwoordelijkheid voor de inhoud van dit rapport ligt uitsluitend bij de auteurs.

baar inkomen \bar{y} is een functie van het bruto inkomen y en een aantal verfijningsvariabelen x_1, \dots, x_k , samengevat in de vector x . Het belastingtarief wordt nu beschreven door $t = t(y; x)$.

We dienen ons te realiseren dat zowel de keuze als de kwantitatieve vormgeving van de verfijningsvariabelen een politieke keuze is. Zelfs over de reiskosten is in het recente verleden al geopperd ze niet langer of in verminderde mate aftrekbaar te stellen. Men hoede zich dus voor het idee dat de fiscale fictie dat ieder met gelijk belastbaar inkomen ook over gelijke draagkracht beschikt zou stroken met het individuele rechtsgevoel van iedere staatsburger. Per definitie gelden verfijningen slechts voor minderheden, en minderheden hebben weinig electoraal gewicht. Slechts die situaties hebben daarom kans op legitimatie als aftrekpost, als weliswaar slechts relatief weinigen er momenteel voor in aanmerking komen, maar velen de kans hebben er eventueel een beroep op te moeten doen.

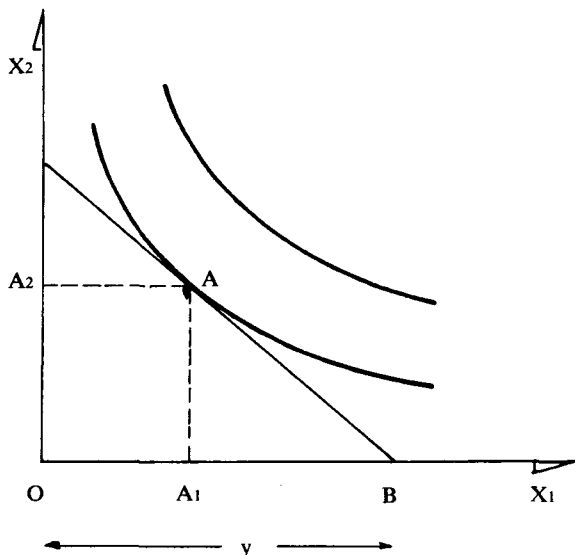
In het voorgaande is misschien gesuggereerd dat het draagkrachtprincipe het enige richtsnoer zou zijn voor de belastingheffing. Dit is onjuist. Belastingheffing heeft een effect op individueel gedrag en kan dus worden ingezet om bepaalde gedragingen aan te moedigen of te ontmoedigen. Dat juist op alcohol en tabak accijns wordt geheven is geen toeval. Dat in vele landen grote gezinnen speciale belastingvoordelen krijgen is eveneens niet toevallig. Aan deze „overige” doeleinden en effecten van belastingheffing zullen we hier echter weinig aandacht besteden.

In paragraaf 2 zullen we het draagkrachtbegrip analytisch trachten te definiëren. In paragraaf 3 zullen we een en ander operationaliseren, terwijl in paragraaf 4 numerieke schattingen van het begrip draagkracht zullen worden gepresenteerd. In paragraaf 5 zullen we bezien in welke richting het Nederlandse inkomstenbelastingtarief zou dienen te worden bijgesteld om recht te doen aan de geconstateerde draagkrachtverschillen tussen huishoudens met één resp. twee kostwinners. In paragraaf 6 zullen we bezien in hoeverre de ongelijkheid in netto huishoudinkomens in Nederland kan worden toegeschreven aan het bestaan van gezinnen met twee naast gezinnen met één kostwinner. Tevens zullen we nagaan in hoeverre deze ongelijkheid zich wijzigt als wordt uitgegaan van een netto huishoudinkomensbegrip dat voor draagkrachtverschillen ten gevolge van verschillen in huishoudelijke productie is gecorrigeerd. In paragraaf 7 trekken we enige conclusies.

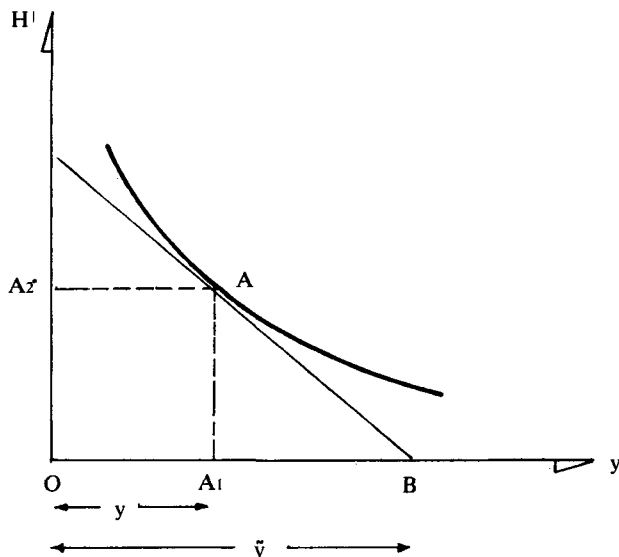
2. Een operationalisatie van het draagkrachtbegrip

Wanneer we het begrip draagkracht trachten te definiëren, kunnen we ons baseren op de bekende theorie van het consumentengedrag. Stel een individu heeft een inkomen y , dat hij kan uitgeven aan het goed X_1 met prijs p_1 , waarvan hij x_1 eenheden koopt, of aan het goed X_2 met prijs p_2 , waarvan hij x_2 eenheden

Figuur 1. Traditioneel consumentengedrag

Figuur 2. Bepaling van belastbaar inkomen bij niet-marktgoederen

koopt. Laten we verder aannemen dat de eenheid van goed X_1 zo gekozen is dat de prijs van dit goed één ($p_1 = 1$) is. Dit wil zeggen goed X_1 is *numéraire*. De consument heeft een preferentie/ordening die wordt beschreven door het traditionele net van concave indifferenciekurven. De budgetlijn heeft de gedaante $1 \cdot x_1 + p_2 x_2 = y$. Het optimale punt voor de consument is A waar de markt-prijsverhouding gelijk is aan de overeenkomstige subjectieve marginale substitutievoet, dat wil zeggen de helling van de budgetlijn is de helling van de raaklijn aan de indifferenciekurve in A (zie figuur 1). Door de keuze $p_1 = 1$ is het lijnstuk OB gelijk aan y , het lijnstuk OA_1 de hoeveelheid (en bedrag) van de aankoop van goed X_1 en A_1B het bedrag besteed aan goed X_2 . In dit geval wordt ervan uitgegaan dat de consument slechts bevrediging ontleent aan op de markt gekochte goederen.

Laten we nu de volgende situatie bezien. Een individu kan zijn uren te gelde maken tegen een geldinkomen y , maar ook zijn tijd spenderen aan productie voor eigen consumptie, zeg h . Uiteraard is er een zeker verband tussen marktinkomen en thuisproductie. Hoe meer uren uit huis, hoe minder uren er in huis overblijven. We zien nu dat het individu 20 uur werkt per week tegen loon met een jaarinkomen van f. 20.000, maar dat hij ook 40 uur zou kunnen werken per week met een jaarinkomen van f. 40.000. In het tweede geval is er natuurlijk minder thuisproductie. Wat is nu de draagkracht of wel het belastbaar inkomen? Is het f. 20.000 of f. 40.000? Het probleem zit kennelijk in het feit dat thuisproductie geen marktprijs kent en ook niet verhandeld wordt. Toch is er een weg om de draagkracht van het individu te definiëren, ongeacht hoeveel hij daarvan in geldinkomen transformeert. De voorwaarde daarvoor is dat wij aannemen dat het individu een preferentie-ordening heeft voor combinaties (y, h) die kunnen worden beschreven door indifferenciekurven, en dat we die indifferenciekurven kennen. In dat geval doen we het volgende gedachtenexperiment.

De gemeenschap koopt *alle* uren op en betaalt hem daarvoor een bedrag \bar{y} , zijn draagkracht of belastbaar inkomen; daarna krijgt het individu de gelegenheid uren „vrij te kopen” tegen een prijs p_h voor thuisproductie. Het resultaat van deze fictieve transactie is een geldinkomen y en thuisproductie ter grootte h . We zien in figuur 2 dat een punt A tot stand komt als gevolg van zo'n transactie. Kennen we de indifferenciekurve waarop A ligt, dan is de schaduwprijs P_h af te leiden uit de helling van de raaklijn in A, terwijl het belastbaar inkomen \bar{y} de lengte is van het lijnstuk OB . Dat wil dus zeggen dat $\bar{y}/y = OB/OA_1$. We noemen $\bar{y}/y = (1 + \gamma)$ de correctiefactor waarmee het geldinkomen moet worden vermenigvuldigd om een belastbaar inkomen te krijgen dat gecorrigeerd is voor het draagkrachtverschil toegeschreven aan verschillen in thuisproductie. We zouden γy eventueel de waarde van de thuisproductie kunnen noemen, maar dit zou suggereren dat er een vaste marktprijs is voor eenheden thuisproductie. Dat is niet zo; de schaduwprijs is voor elk individu

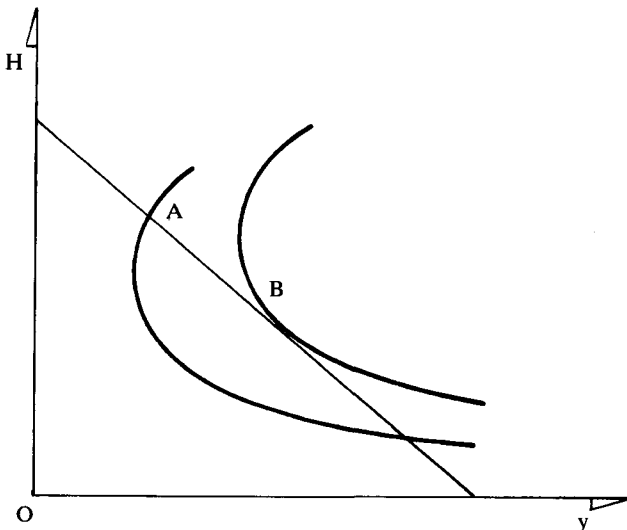
verschillend en hangt af van zijn situatie en zijn preferenties. Deze methode is sterk verwant aan de „moneymetric” en tevens de gedachtengang van Becker en zijn school 1).

We merken op dat het gebruik van het gedachtenexperiment geenszins inhoudt dat het realiter mogelijk is. In het algemeen heeft men bij de keuze van arbeidsuren de keuze tussen alles (40 uur) of niets. Het „enige” ingrediënt dat dus nodig is om het belastbaar inkomen *alias* draagkracht vast te stellen bij een gemengd consumptiepakket van markt en niet-marktgoederen is kennis van de indifferentiecurve (althans kennis van een relevant gedeelte ervan) waarop het waargenomen consumptiepatroon zich bevindt. Wij merken op dat bij deze methode in feite het consumptiepatroon geheel buiten de markt tot stand zou kunnen komen, en dat dan toch na definitie van de numéraire een belastbaar inkomen is vast te stellen.

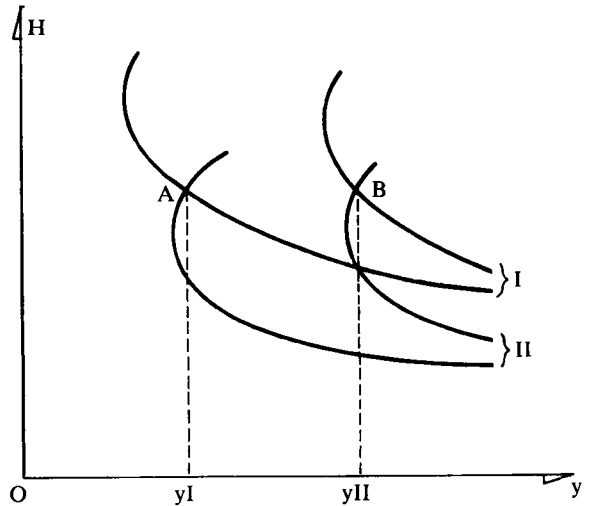
Het is nu tijd dat we wat beter kijken naar het begrip „thuisproductie”. Hierbij moeten we onderscheiden tussen de bezigheid (b) en het resulterende product (pr) 2). Wanneer we bij voorbeeld een cake bakken, zullen sommigen uit het bereiden zelf reeds genoegen putten, terwijl anderen het bereiden als een vervelend karwei beschouwen. Het bezit van de cake zelf wordt door de meesten als aangenaam ervaren, terwijl men in het slechtste geval van uitgesproken cakehaat toch geen last van de cake heeft; de vuilnisbak of vrienden brengen altijd uitkomst. Bij alle huishoudelijke activiteiten is zo’n onderscheid te maken. De hoeveelheid van zowel b als pr hangt af van de tijd h die men aan huishoudelijke productie besteedt. Stel dat iemands positie wordt gekenschetst door zijn geldinkomen y , zijn bezigheden b en zijn thuisproduct pr , dan zijn de situaties (y, b, pr) te ordenen volgens verkieslijkheid volgens een nutsfunctie $U(y, b, pr)$, waarbij U niet monotoon stijgend in b hoeft te zijn. Indien we schrijven $U(y, b(h), pr(h)) = U(y, h)$ dan volgt dat U niet monotoon stijgend in h hoeft te zijn en dus dat de indifferentiecurven die bij U horen, van het type kunnen zijn zoals geschetst in figuur 3.

Het is natuurlijk duidelijk dat men in principe een punt A op het „contraire” stuk niet zal opzoeken, maar ijlings naar B zal uitwijken. In de praktijk ligt het echter niet zo eenvoudig. Door omstandigheden kan namelijk het indifferentiecurvennet verschuiven, terwijl het individu niet of slechts met grote vertraging zijn leefgewoonten kan wijzigen. Een duidelijk voorbeeld hiervan is het verschil tussen één- en tweeverdieners. Bij de tweeverdieners is de tijd voor huishoudelijke productie veel schaarser dan in een éénverdienershuishouden waarvan de partner geen tijd op de arbeidsmarkt te gelde maakt. Dit leidt er toe dat de éénverdiener met indifferentiecurvenet I is uitgerust (zie figuur 4) en de tweeverdiener met een net II. Bezie nu het éénverdienersgezin in punt A, waarvan de vrouw overweegt ook te gaan werken, zodat het gezinsinkomen van y_1 naar y_2 oploopt en men in B terecht komt. In het indifferentiecurvenet van I is dit een verbetering. Het éénverdienersgezin merkt dan (tot zijn ontsteltenis) dat het indifferentiecurvenet zich wijzigt in II en dat men in het punt B

Figuur 3. Indifferentiecurven met een contraire tak

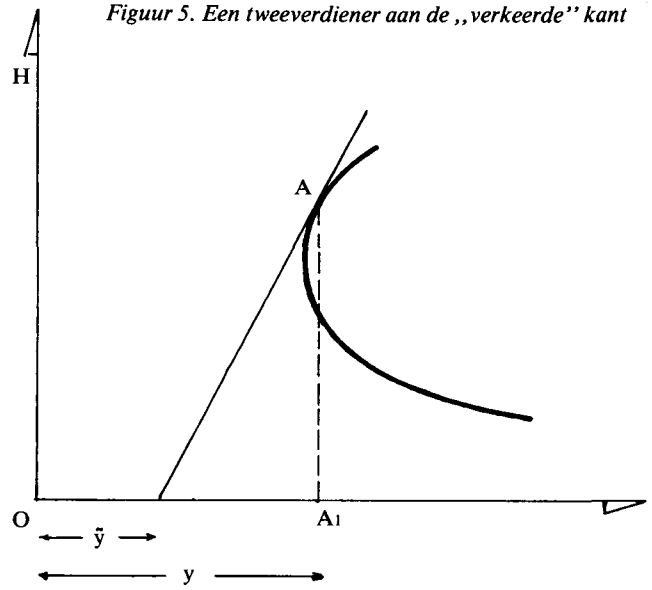
Figuur 4. Indifferentiecurven van één- en tweeverdieners

aan de „verkeerde” kant van de nieuwe indifferentiecurve is aangeland. Het dan weer teruggaan naar de oude situatie is echter veelal onmogelijk omdat het huishouden zich (b.v. met hypotheek en auto) een tweeverdienersleefpatroon heeft aangemeten dat zeer moeilijk terug te draaien is. Ook een partiële vermindering van het aantal arbeidsuren op de arbeidsmarkt is meestal niet mogelijk. Ons vermoeden is dat veel tweeverdieners inderdaad in deze fuik gevangen zitten. Het komt niet alleen bij tweeverdieners voor. Ook kleine zelfstandigen of medische specialisten zouden graag minder werken als hun vaste lasten dat maar toelieten. Wat is nu het belastbaar inkomen in de situatie A?

Analoog aan de voorgaande analyse zien we in figuur 5 dat \tilde{y} nu links van y valt, d.w.z. dat het geldinkomen moet worden gecorrigeerd voor de huishoudlast die wordt megedragen. We hebben $\tilde{y} = (1-\gamma)y$, waarbij γ kan worden beschouwd als een percentage *afrekpost* voor de additionele last van het huishouden. In de volgende paragraaf zullen we trachten de vorm van de indifferentiecurven te schatten in de buurt van de reële situaties.

Figuur 5. Een tweeverdiener aan de „verkeerde” kant

1) P.A. Samuelson, Complementarity – An essay on the 40th anniversary of the Hicks-Allen revolution in demand theory, *Journal of Economic Literature*, jg. 12, 1974, blz. 1255-1289; A. Deaton en J. Muellbauer, *Economics and consumer behavior*, Cambridge University Press, Cambridge, 1980; G.W. McKenzie, *Measuring economic welfare. New methods*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983; G.S. Becker, a theory of the allocation of time, *The Economic Journal*, jg. 75, 1965, blz. 493-517.

2) K.J. Lancaster, A new approach to consumer theory, *Journal of Political Economy*, jg. 74, 1966, blz. 132-157.

3. De schatting van indifferentiecurven

In deze paragraaf zullen we de methode beschrijven waarmee we de indifferentiecurve schatten. We gaan hierbij uit van de zogenaamde (Leidse) inkomenswaardingsvraagstelling. Stel dat we een hoofd van een huishouden vragen antwoord te geven op de volgende vraag: „Rekening houdend met uw omstandigheden, welk totaal netto inkomen per week, per maand, per jaar zou u waarderen als *goed*?”

Het antwoord is een geldbedrag, dat we c_{goed} noemen. Nu blijkt uit talrijke praktische onderzoeken dat het antwoord sterk samenhangt met het actuele inkomen y_a , dat uiteraard als voorname referentiepunt dient en het aantal leden van het huishouden fs . Meer precies geldt empirisch een verband van de orde 3):

$$\ln c_{\text{goed}} = 3,55 + 0,08 \ln fs + 0,65 \ln y_a \quad R^2 = 0,60$$

(0,17) (0,01) (0,02)

of algemeen

$$\ln c_{\text{goed}} = \beta_0 + \beta_1 \ln fs + \beta_2 \ln y_a \quad (1)$$

Uit de vraagstelling en de verklaring blijkt dat men bij verschillende inkomenshoogten ook tot verschillende schattingen van het bedrag c_{goed} komt. Er is echter maar één actueel inkomen, zeg y_{goed} , waarbij de bezitter zegt dat hij zijn *eigen* inkomenssituatie als goed waardeert. Dat is de oplossing van de vergelijking:

$$\ln y_{\text{goed}} = \beta_0 + \beta_1 \ln fs + \beta_2 \ln y_{\text{goed}}$$

zodat er geldt

$$\ln y_{\text{goed}} - (\beta_0 + \beta_1 \ln fs)/(1 - \beta_2) = 0 \quad (2)$$

Indien we aannemen dat iedereen met „goed” dezelfde graad van tevredenheid bedoelt - op zich een waarschijnlijk noch verificerbare noch falsifieerbare uitspraak: een postulaat dus - dan beschrijft vergelijking (2) in feite een *indifferentiecurve* tussen gezinsomvang en inkomen. We merken op dat de functievorm op empirische gronden is gekozen, omdat hij goed „fit”, en dat extrapolatie van (2) naar situaties die weinig of niet in de steekproef voorkomen, bij voorbeeld voor $fs = 20$, ongeoorloofd is. Een zelfde analyse is natuurlijk mogelijk met een meer ingewikkelde specificatie. Wij kozen daarvoor (met weglating van de meeste non-significante variabelen):

$$\ln c_{\text{goed}} = \beta_0 + \beta_1 \ln fs + \beta_2 \ln y_a + \alpha_2 \ln ha_p + \alpha_3 \ln l_p \quad (3)$$

In vgl. (3) staat ha_p voor de uren huishoudelijke arbeid van de partner en l_p voor het aantal uren vrije tijd van de partner.

Analoog aan (2) vinden we dan uit (3) de indifferentiecurve voor het niveau „goed” tussen y_a , fs , ha_p , l_p , namelijk:

$$\ln y_{\text{goed}} - (\beta_0 + \beta_1 \ln fs + \alpha_2 \ln ha_p + \alpha_3 \ln l_p)/(1 - \beta_2) = 0 \quad (4)$$

Gezien de discussie in de vorige paragraaf waar wij een parabolisch verband suggereerden (zie figuur 3), zou het voor de hand liggen aan (3) een term $(\ln ha_p)^2$ toe te voegen. Indien echter slechts waarnemingen worden gedaan op de normale kant of op de contraire kant zullen we het kwadratisch verband niet vinden, dat wil zeggen de kwadratische term zal niet-significant worden. We geven zonder afleiding (4) de waarde van de correctiefactor γ_{goed} voor specificatie (4); er geldt:

$$\gamma_{\text{goed}} = -\alpha_2/(1 - \beta_2) \quad (5)$$

De eenvoud van (5) is natuurlijk te danken aan de „Cobb-Douglas”-achtige specificatie van (3). Wij merken tevens op dat deze indifferentiecurve is afgeleid *zonder* gebruik te maken van *kardinale* nutassumpties, die wel zijn aangenomen in het eerdere werk van het Leidse Inkomenswaardingsproject.

Op analoge wijze kunnen indifferentiecurven worden afgeleid voor andere niveaus van inkomens tevredenheid, bij voorbeeld *slecht*, *voldoende* enz. Gelukkig blijken de waarden van de in (5)

gebruikte coëfficiënten weinig te variëren over verschillende niveaus. De Leidse inkomenswaardingsvraag bevat een zestal niveaus van tevredenheid, van *zeer slecht* tot *zeer goed*. Wij noemen de niveaus $i = 1, \dots, 6$ en de bijbehorende antwoorden c_1, \dots, c_6 . Als de vergelijking (1) geldt voor alle niveaus i geldt zij ook voor het *gemiddelde* $\mu = \frac{1}{6} \sum \ln c_i$. Onze schattingen voor x_2 en β_2 zullen nu worden ontleend aan de schatting van (3), waarbij $\ln c_i$ vervangen wordt door μ .

Het ligt voor de hand dat de coëfficiënten in vergelijking (3) verschillen over sociale groepen. In het bijzonder denken we hierbij aan huishoudens onderscheiden naar de één- en tweeverdienerstatus, of meer verfijnd naar de participatiegraad van de partner π_p , gedefinieerd als het aantal betaalde uren per week, gedeeld door 40. Een volledige baan komt dus overeen met $\pi_p = 1$. Het functionele verband is door ons simpel gespecificeerd als $\alpha_2 = \alpha_{20} + \alpha_{21}\pi_p$; we vinden dan een correctiefactor $\gamma = -(\alpha_{20} + \alpha_{21}\pi_p)/(1 - \beta_2)$ die varieert met de participatiegraad van de partner. In de volgende paragraaf komen we tot een empirische invulling.

4. Data en empirische resultaten

Voor dit onderzoek zullen we ons baseren op het zogenaamde GPD-databestand. In september 1983 is door een tiental regionale dagbladen, samenwerkend in de Gemeenschappelijke Persdienst een enquête 5) gehouden onder hun abonnees door middel van twee speciale enquêtepagina's in het zaterdagbijvoegsel die konden worden ingevuld en (anoniem) teruggestuurd naar een antwoordnummer. Ongeveer 24.000 abonnees deden dat. Het bestand is door middel van herweging representatief gemaakt voor de Nederlandse populatie 6). Voor dit onderzoek zijn uit dit bestand de één- en tweekostwinnershuishoudens gelicht, waarvan althans de hoofdkostwinner betaald werk had.

Per huishouden zijn de in het voorgaande genoemde variabelen bekend, dat wil zeggen de omvang van het huishouden fs , het netto huishoudinkomen y_a , de participatiegraad π_p van de partner, het aantal uren (ha_p) huishoudelijke arbeid van de partner en de hoofdkostwinner (ha_h), en het aantal uren vrijetijdsbesteding van de partner (l_p) en de hoofdkostwinner (l_h) (berekend als 24 - werktijd buitenshuis - ha).

In de GPD-enquête is gekozen voor een algemene vraagstelling over huishoudelijke arbeid, namelijk: „Hoeveel uur besteden u en uw eventuele partner per week aan het huishouden?”. Een groot voordeel van een dergelijke vraagstelling is dat het aan de respondenten wordt overgelaten op te geven wat zij als huishoudelijke *arbeid* ervaren. We kiezen deze vraag voor ons doel boven de methode die gebruikt wordt in tijdbestedingsonderzoek, waarbij de onderzoeker classificeert wat huishoudelijke arbeid is.

Op zich zelf zijn de rechte tellingen reeds interessant. In tabel I presenteren we het aantal uren huishoudelijke arbeid per week van hoofdkostwinner en partner, alsmede het percentage van de respondenten die huishoudelijke hulp hebben. We doen dit steeds voor éénverdieners (kolom I) en tweeverdieners apart (kolom II) zonder onderscheid te maken naar de participatiegraad van de partner. Dat wil zeggen tweeverdienershuishoudens zijn alle huishoudens met $\pi_p > 0$. Bijna éénverdieners t/m volledige tweeverdieners zijn dus bij elkaar gevoegd.

Uit tabel 1 blijkt duidelijk dat er voor de hoofdkostwinner weinig systematische verschillen zijn, maar dat de huishoudelijke arbeid van de partner ca. 45 uur is in een éénverdienershuis-

3) B.M.S. van Praag, *Household cost functions and equivalence scales. An alternative approach*, Report 84.04, Center for Research in Public Economics, Leyden University, 1984.

4) Zie daarvoor A.J.M. Hagnaars, M.E. Homan en B.M.S. van Praag, *Monetaire waardering van huishoudelijke produktieverschillen tussen één- en tweekostwinnerhuishoudens. Een interimrapport*, Rapport 84.10, Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector, Rijksuniversiteit Leiden, 1984.

5) De wetenschappelijke leiding berustte bij de eerste en derde auteur van dit artikel.

6) Zie voor een nadere verantwoording Gemeenschappelijke Persdienst, *Onderzoek onder 700.000 lezers*, 's-Gravenhage, 1984.

houden en slechts 26 uur in een tweeverdienershuishouden. Er is dus een verschil in huishoudelijke produktie van ca. 19 uur partnertijd. Het percentage huishoudens met huishoudelijke hulp is bij éénverdieners slechts ca. 4%, maar ligt bij tweeverdieners op ca. 12%. Wegens ruimtegebrek geven we hier niet de cijfers uitgesplitst naar participatiegraad π_p , maar het ligt voor de hand dat dan nog veel grotere verschillen blijken.

Voor ons staat nu de schatting van vergelijking (3) met de specificatie $\alpha_2 = \alpha_{20} + \alpha_{21}\pi_p$ centraal, waarbij we de niveaus c_i ($i = 1, \dots, 6$) combineren tot één variabele, namelijk het logaritmisch gemiddelde μ_7 . De schatting (met OLS) heeft het volgende resultaat 8):

$$\begin{aligned} \mu = & 2,43 - 0,05 d_k + 0,003 \ln fs + 0,80 \ln y - 0,003 \ln ha_h + \\ & (0,32) (0,01) (0,010) (0,01) (0,003) \\ & - 0,03 \ln ha_p + 0,06 \pi_p \ln ha_p - 0,05 \ln I_h - 0,03 \ln I_p + \\ & (0,01) (0,01) (0,04) (0,04) \\ & - 0,07 \pi_p \ln I_p \\ & (0,01) \\ (N = & 4,901, R^2 = 0,66) \end{aligned} \quad (6)$$

Deze vergelijking is dus te zien als een gemiddelde van (3) over 6 niveaus. De kwaliteit van de vergelijking gemeten naar de gebruikelijke maatstaven van R^2 en standaarddeviaties, die tussen haakjes zijn vermeld, is voor micro-data in een dwarsdoorsnede zeer bevredigend. Bezien we nu de coëfficiënten. De dummy-variabele d_k , die de waarde 0 aanneemt voor éénverdieners en 1 voor tweeverdieners reflecteert de kloof tussen éénverdieners en tweeverdieners waarvoor geldt dat de participatie van de partner op de arbeidsmarkt (hoe marginaal ook) het huishouden toch reeds in een andere sociale klasse met een ander normpatroon indeelt. Het negatieve teken ($-0,05$) impliceert dat tweeverdieners met hetzelfde (netto) huishoudinkomen wat meer tevreden zijn dan éénverdieners onder ceteris-paribus-condities. Bekijken we twee huishoudens waar f. 60.000 netto binnenkomt, waarvan het ene een éénverdienershuishouden is en het ander een tweeverdienershuishouden waar de partners elk f. 30.000 inbrengen dan is het duidelijk dat het twee-kostwinnershuishouden tot een lagere sociale klasse behoort met een minder veeleisende sociale referentiegroep dan het éénverdienershuishouden met *hetzelfde netto inkomen*.

Het „family size“-effect, in eerdere studies zo prominent aanwezig, is nu niet-significant geworden. Dit kan intuïtief worden verklaard door de behoorlijke correlatie tussen ha_p , π_p en I_p met gezinsgrootte. Naarmate de omvang van het huishouden stijgt, loopt de huishoudelijke arbeid op, de participatiegraad terug en heeft vooral de partner minder vrije tijd. (In het in voetnoot 7 genoemde model komen de „family size“-effecten weer terug.)

De „preference drift“(van 0,80) is hoog. De tijdsbesteding van de hoofdkostwinner heeft een niet-significante invloed op de geldelijke behoeften, hoewel de coëfficiënten het „goede“ teken hebben. Voor ons doel het meest interessant is de coëfficiënt

$$\alpha_2 = -0,03 + 0,06 \pi_p \quad (7)$$

Dit betekent dat in een éénverdienerhuishouden ($\pi_p = 0$, $\alpha_2 = -0,03$) de huishoudelijke arbeid een verminderend effect op de inkomensbehoefte heeft, maar dat in een huishouden waar ook de partner full-time werkt het huishouden juist als een last wordt beschouwd die men gaarne zou verminderen. Voor $\pi_p = 1$ geldt $\alpha_2 = +0,03$. De vrije tijd van de partner blijkt een positieve bijdrage te geven tot de tevredenheid met het inkomen, waar- bij zoals verwacht de vrije tijd des te meer wordt gewaardeerd naarmate de partner sterker participeert op de arbeidsmarkt.

Voor het correctiepercentage γ betekent dit dat γ gelijk is aan +15% voor éénkostwinnershuishoudens en aan -15% voor full-time twee-kostwinnershuishoudens. Of in andere woorden,

7) In M.E. Homan, B.M.S. van Praag en A.J.M. Hagenaars, *The female participation decision, household cost functions and the shadow price of household production*, Report 84.08, Center for Research in Public Economics, Leyden University, Leiden, 1984, is hetzelfde verschijnsel bestudeerd met behulp van een simultaan vergelijkingenmodel met endogene „switching“. Naast zes vergelijkingen voor de zes niveaus is daar ook de huishoudelijke arbeid van beide partners, de werktijd van beide partners en de participatiebeslissing zelf endogeen gemaakt. De hier te bespreken resultaten stemmen overeen met de daar gevonden resultaten. Dit meer gedetailleerde model vonden wij echter nog niet helemaal rijp voor de drukpers.

8) In feite wordt hiermee een soort „omhullende“ geschat van de voor verschillende waarden van π_p van kracht zijnde indifferentiecurven. Wij verwijzen naar het eerder genoemde rapport voor een econometrisch betere maar ook veel gecompliceerdere aanpak.

Tabel 1. Gemiddeld aantal uren huishoudelijke arbeid van hoofdkostwinner en partner, relatieve frequentie huishoudelijke hulp per sociaal-economische klasse en per aantal kostwinners

	Huishoudelijke arbeid hoofdkostwinner		Huishoudelijke arbeid partner		Huishoudelijke arbeid huishoudelijke hulp	
	uren per week					
	I	II	I	II	I	II
1. Aantal leden van het huishouden						
- twee personen	4	5	33	17	0.05	0.12
- drie personen	5	6	44	32	0.03	0.13
- vier personen	6	6	47	35	0.03	0.12
- vijf personen	7	6	51	38	0.05	0.15
2. Leeftijd jongste kind						
- jonger dan 4 jaar	7	8	49	37	0.02	0.15
- 4 - <12 jaar	5	6	46	36	0.03	0.09
- 12 - <18 jaar	4	5	44	32	0.05	0.13
- 18 jaar en ouder	4	5	44	35	0.09	0.17
3. Opleiding hoofdkostwinner						
- lager/lbo/lts	5	5	45	28	0.03	0.13
- ulo/mulo/mavo	6	5	44	25	0.02	0.07
- havo/mms/mbo	6	6	45	23	0.02	0.06
- hbs/vwo	5	6	43	23	0.06	0.24
- hbo/universiteit	6	6	44	25	0.06	0.15
4. Opleiding partner						
- lager/lbo/lts	5	5	46	32	0.03	0.03
- ulo/mulo/mavo	5	5	44	23	0.03	0.13
- havo/mms/mbo	6	6	44	22	0.04	0.13
- hbs/vwo	5	5	44	22	0.11	0.20
- hbo/universiteit	6	6	38	23	0.05	0.19
Totaal	5	5	45	26	0.04	0.12

heeft een één-kostwinnershuishouden een netto geldinkomen van f. 30.000, dan zou een twee-kostwinnershuishouden ongeveer f. 39.000 netto moeten hebben om zich onder ceteris-paribus-condities even goed af te voelen 9). Deze bevinding dient natuurlijk, zoals elke schatting, met een zekere foutenmarge te worden aanvaard. Uit het genoemde betere en meer gedifferentieerde model volgen echter cijfers van dezelfde orde, zij het dat daar wel de gezinsgrootte een significante invloed heeft. Met deze reserves lijkt het echter toch niet te sterk gesteld dat er sterke indicaties zijn dat een zelfde netto huishoudinkomen meer waard is voor het éénverdienershuishouden dan voor het tweeverdienershuishouden.

Zijn er intuïtief redenen aan te geven voor dit verschil? Het antwoord is bevestigend. We denken aan:

- de kosten van kinderopvang en -verzorging;
- de onmogelijkheid koopjes na te jagen;
- de substitutie van huishoudelijke diensten door diensten op de markt verkregen, zoals een werkster, het niet zelf vervaardigen of repareren van kleding, het kopen van „convenience food” (bij voorbeeld diepvriesvoedsel), buitenshuis eten;
- extra huishoudelijke apparatuur;
- verwervingskosten voor de partner;
- gedeeld psychisch inkomen doordat men minder tijd kan besteden aan huiselijk contact en opvoeding van kinderen.

5. Het vigerende belastingstelsel getoetst

Het is bekend dat het huidige stelsel van de inkomstenbelasting een progressievoordeel toekent aan tweeverdieners; zij houden meer over van een bruto huishoudinkomen. Dit is niet zo verwonderlijk, want dit was bij de wijziging van de manier van belastingheffing in 1973 ook één van de oogmerken 10). De vraag is of dit progressievoordeel meer is dan de hierboven gegeven cijfers indiceren, minder of er juist aan gelijk.

Het door ons gehanteerde inkomensbegrip is het netto huishoudinkomen, d.w.z. na belastingaftrek. In de eerste analyse

maakten we geen expliciet onderscheid tussen bruto en netto inkomens. Zoals het bruto inkomen y gecorrigeerd wordt tot belastbaar inkomen \tilde{y} via $\tilde{y} = (1 + \gamma)y$ kan indien de analyse wordt toegepast op het netto inkomen y_{netto} een correctie worden toegepast op y_{netto} , zodat ontstaat $\tilde{y}_{\text{netto}} = (1 + \gamma)y_{\text{netto}}$. We noemen \tilde{y}_{netto} dan het *consumptie-inkomen* 11).

We bekijken in tabel 2 verscheidene huishoudtypen met hetzelfde bruto huishoudinkomen en gaan na wat zij netto overhouden na aftrek van belasting en premies en wat hun consumptie-inkomen zou zijn. Het eerste type is het éénkostwinnershuishouden met f. 50.000 bruto. Men houdt circa f. 31.000 (y_{netto}) netto over, terwijl het consumptie-inkomen (\tilde{y}_{netto}) f. 35.700 is. Er is een correctie van 15% 12). Bezie nu het bijna-alleenverdieners-

9) Deze ceteris-paribus-veronderstelling is in feite niet geoorloofd met betrekking tot vrije tijd; voor verschillende waarden van de participatiegraad krijgen we andere waarden voor de vrije tijd. Wanneer we dit effect in de correctiefactoren verwerken worden de verschillen tussen één- en tweeverdieners nog groter.

10) Zie *Gelijke behandeling voor de loon- en inkomstenbelasting van de (werkende) gehuwde vrouw en haar man, en van deelgenoten aan vormen van samenleving en samenwonen* (Nota Op Weg), Tweede Kamer, zitting 1979-1980, 15 835.

11) Zie ook *Consument en consumptie. Een terreinverkenning*, Tweede Kamer, zitting 1978-1979, 15 716. Overigens is er strikt genomen en \tilde{y} bruto en een γ netto.

12) Soms is wat afgerond in deze tabel. De resultaten zijn wat betreft inkomstenbelasting en sociale premies gesimuleerd op basis van een programma, ontwikkeld door drs. J. van Weeren in het kader van een onderzoekso opdracht van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. In de tabellen zijn nog niet alle belastingen en premies meegenomen: met name de AOW-premieruggave voor de partner in het twee-kostwinnershuishouden is hier nog niet in de analyse betrokken. Dit kan met name voor de hogere-inkomensgroepen een substantieel bedrag zijn. Er liggen plannen om de pensioenen te individualiseren, waardoor teruggave van door de partner betaalde premies niet meer mogelijk zal zijn. Ook is de particuliere pensioenverzekering niet bij de bruto inkomens berekend, en daardoor zijn de bruto bedragen onderschat.

Tabel 2. Verschillen in netto geldinkomen en netto consumptie-inkomen tussen één- en twee-kostwinnerhuishoudens in het huidige belastingstelsel, gegeven gelijke bruto huishoudinkomens

	Eén kostwinner	Twee kostwinners					
		y_h	y_p	y_h	y_p	y_h	y_p
<i>Eerste quintiel</i>							
- totaal bruto inkomen	40.000	33.000 + 7.000	26.500 + 13.500	20.000 + 20.000			
- totaal netto inkomen	25.000	20.250 + 5.250	16.750 + 9.500	13.500 + 13.500			
- verschil in netto inkomen		+ 500	+ 1.250	+ 2.000			
- totaal netto consumptie-inkomen	28.700	25.400	- *	- *			
- verschil in netto consumptie-inkomen		- 3.300	- *	- *			
<i>Tweede quintiel</i>							
- totaal bruto inkomen	50.000	43.000 + 7.000	34.000 + 16.000	25.000 + 25.000			
- totaal netto inkomen	31.000	27.000 + 5.250	19.750 + 11.250	16.250 + 16.250			
- verschil in netto inkomen		+ 1.250	0	+ 1.500			
- totaal netto consumptie-inkomen	35.700	32.250	27.700	29.200			
- verschil in netto consumptie-inkomen		- 3.450	- 8.000	- 6.500			
<i>Derde quintiel</i>							
- totaal bruto inkomen	64.000	57.000 + 7.000	44.500 + 19.500	32.000 + 32.000			
- totaal netto inkomen	37.000	33.250 + 5.250	27.000 + 13.250	19.000 + 19.000			
- verschil in netto inkomen		+ 1.500	+ 3.250	+ 1.000			
- totaal netto consumptie-inkomen	42.500	41.600	36.050	33.800			
- verschil in netto consumptie-inkomen		- 900	- 6.450	- 8.700			
<i>Vierde quintiel</i>							
- totaal bruto inkomen	76.000	69.000 + 7.000	53.500 + 22.500	38.000 + 38.000			
- totaal netto inkomen	43.000	38.250 + 5.250	30.750 + 15.000	21.500 + 21.500			
- verschil in netto inkomen		+ 500	+ 2.750	0			
- totaal netto consumptie-inkomen	49.400	46.800	40.250	37.500			
- verschil in netto consumptie-inkomen		- 2.600	- 9.150	- 11.900			
<i>Vijfde quintiel</i>							
- totaal bruto inkomen	115.000	108.000 + 7.000	83.000 + 32.000	57.500 + 57.500			
- totaal netto inkomen	60.000	55.500 + 5.250	43.750 + 19.000	32.500 + 32.500			
- verschil in netto inkomen		+ 750	+ 2.750	+ 5.000			
- totaal netto consumptie-inkomen	68.900	65.150	55.150	57.400			
- verschil in netto consumptie-inkomen		- 3.750	- 13.750	- 11.500			

* Wegens gebrek aan waarnemingen zijn deze cellen niet gevuld.

huishouden waar de partner f. 7.000 inbrengt, maar het bruto huishoudinkomen ook op f. 50.000 uitkomt. Nu komt men op een netto inkomen van circa f. 32.250 uit. Er is dus een belasting-progressievoordeel van f. 1.250. Het netto consumptie-inkomen komt ook op f. 32.250 uit, dat wil zeggen f. 3.450 lager dan bij een éénverdienersgezin met hetzelfde bruto inkomen. We zien dat dit nadelig verschil nog groter wordt bij hogere niveaus van bruto huishoudinkomens. Onze conclusie is dus dat in het algemeen de twee-kostwinnerhuishoudens zwaarder belast worden dan het draagkrachtprincipe zou voorschrijven, of in andere woorden, dat het huidige zogenaamde progressievoordeel in feite te laag is. We mogen dan ook veronderstellen dat het huidige belastingtarief in feite participatie van de gehuwde vrouw op de arbeidsmarkt – want daar zal het toch in het algemeen om gaan als wij de strikt neutrale terminologie even laten varen – ontmoedigt. Het betekent dus ook dat de zogenaamde arbeidstoeslag en kinderoppastoeslag in het algemeen heel wat hoger zouden moeten zijn dan de bedragen die nu geboden worden om deze overbelasting te compenseren.

6. Inkomensverdelingsaspecten

Een ander belangwekkend aspect van het één/tweeverdienersprobleem is het verdelingsaspect. Er wordt vaak beweerd dat er in de huidige maatschappij een kloof ontstaat tussen één- en tweeverdieners, waarbij de ene groep relatief arm zou zijn en de andere rijk. Een manier om dit idee te concretiseren is de verdeling van netto huishoudinkomens te bestuderen en de ongelijkheid van die verdeling op te splitsen met behulp van een ongelijkheidsmaat die zich leent voor decompositie. Wij kiezen hier voor de bekende maat van Theil, hoewel andere maatstaven, zoals de variantie van de log-inkomens, tot dezelfde conclusie leiden. De ongelijkheid van netto huishoudinkomens becijferen wij voor september 1983 op 0,052 (zie tabel 3). Deze ongelijkheid is aanmerkelijk lager dan de gebruikelijke cijfers 13). Dit ligt echter aan het feit dat wij in deze analyse slechts huishoudens met twee volwassenen betrekken waarvan minstens één betaald werk heeft. Alleenstaanden, gepensioneerden, onvolledige gezinnen en uitkeringstrekkers zijn dus niet in de beschouwing betrokken. Bovendien bezien we geen bruto, maar netto huishoudinkomens. Al deze verschillen leiden ertoe dat de door ons beschouwde verdeling veel genivelleerder is dan de verdeling die gemeenlijk bezien wordt. We zien dat de inkomensongelijkheid *binnen* de deelgroep van éénverdieners praktisch gelijk is aan die van de totale populatie, maar dat de inkomensverdeling van de tweeverdieners veel gelijkmatiger is. Een percentage van 13,5 van de totale ongelijkheid valt toe te schrijven aan de ongelijkheid *tussen* de groepen.

De voorgaande analyse mondde uit in de conclusie dat elk huishoudinkomensbegrip dient te worden gecorrigeerd voor verschillen in mogelijkheden tot thuisproductie. Op het niveau van

netto huishoudinkomen impliceert dit dat de draagkrachtverschillen gereflecteerd worden door de verhoudingen van consumptie-inkomens. Wij vinden dan dat de ongelijkheid binnen de éénverdienersgroep (uiteraard) gelijkblijft, maar dat de ongelijkheid binnen de groep van tweeverdieners terugloopt. Dit komt omdat diegenen die volop participeren weliswaar een hoger inkomen halen dan diegenen die slechts in geringe mate participeren, maar dat ze dit moeten bekopen met een hoge negatieve correctiepost. De totale consumptie-inkomensongelijkheid is 0,045, een relatieve teruggang van 13,4%, en van de tussengroepsongelijkheid is praktisch niets overgebleven.

Een tentatieve verklaring voor dit verschijnsel zou kunnen zijn dat de „incentive” om wel of niet tot partnerparticipatie over te gaan voor een belangrijk gedeelte wordt gevormd door de voor verschillen in thuisproductie gecorrigeerde inkomens, dat wil zeggen consumptie-inkomens. Nu zijn personele inkomensverschillen grotendeels toe te schrijven aan schaarsteverschillen in talenten en capaciteiten, dat wil zeggen vaste kenmerken van individuen of huishoudens die zij *niet kunnen veranderen*. Alle ongelijkheid toe te schrijven aan door mensen veranderbare factoren nivelleert zich zelf uit. Het al of niet participeren is natuurlijk zo'n veranderbare karakteristiek. Hoewel wij dus op intuïtieve gronden (ex post) menen dat deze uitkomst eigenlijk ook niet zo onwaarschijnlijk is, zijn wij toch redelijk verbaasd over het feit dat een door ons voor een geheel ander doel bedachte correctie, gebruikt voor de berekening van een voor thuisproductie gecorrigeerde inkomensongelijkheid, zo'n verrassend resultaat oplevert.

7. Besluit

In dit artikel worden correctiefactoren, toe te passen op het geldinkomen afgeleid, om te corrigeren voor inkomensverschillen in natura die voortvloeien uit variërende mogelijkheden voor het huishouden om de behoeften gedeeltelijk door eigen huishoudelijke productie te bevredigen. Door gebruik te maken van een directe meetmethode worden bezwaren die aan in de huidige literatuur gangbare methoden kleven ondervangen. Het gaat hier om bezwaren zoals rantsoenering van de werktijd, de veronderstelling dat huishoudens zich continu aanpassen aan veranderende omstandigheden en de assumptie dat huishoudens zich altijd in een voor hen optimale situatie bevinden. Met behulp van deze methode komen we tot een monetaire waardering van de verschillen in thuisproductie.

Deze correctiefactoren kunnen met name worden gebruikt voor de schatting van draagkrachtverschillen tussen verschillende huishoudtypen: bij voorbeeld bij het vergelijken van huishoudens met één resp. twee kostwinners. Indien men uitgaat van een belastingregime waarin het draagkrachtbeginsel tot uitgangspunt wordt genomen, dient men de draagkracht van een huishouden op een juiste wijze te bepalen. Bij de bepaling van de draagkracht wordt nu alleen gekeken naar het geldinkomen verworven op de markt. Voor een betere vergelijkbaarheid van huishoudens in termen van welvaart dienen we echter een uitgebreider draagkrachtbegrip te hanteren: het consumptie-inkomen, gedefinieerd als het netto geldinkomen gecorrigeerd voor verschillen in thuisproductie. Wanneer we dit consumptie-inkomen als maatstaf voor de draagkracht van een huishouden beschouwen, blijken de verschillen tussen één- en twee-kostwinnerhuishoudens een ander beeld te geven. Indien we de ongelijkheid van de inkomensverdeling met behulp van de Theil-maatstaf beschrijven, blijkt dat aan de totale ongelijkheid van de netto *geld*inkomensverdeling voor 13,8% wordt bijgedragen door ongelijkheid *tussen* één- en twee-kostwinnerhuishoudens, terwijl voor de consumptie-inkomensverdeling nog maar 2,2% van de totale ongelijkheid wordt verklaard door de ongelijkheid *tussen* de twee typen huishoudens, terwijl de binnengroepsongelijkheden voor beide inkomensbegrippen nagenoeg gelijk zijn.

Tabel 3. Theil-coëfficiënten per huishoudtype

	Theil-coëfficiënt	Inkomens-aandeel	Aandeel in de totale ongelijkheid	
			absoluut	in procenten
<i>Inkomen</i>				
– één-kostwinnerhuishoudens	0,051	0,533	0,027	51,9
– twee-kostwinnerhuishoudens	0,038	0,467	0,018	34,6
– gewogen gemiddelde van de binnengroepsongelijkheid			0,045	86,5
– tussengroepsongelijkheid			0,007	13,5
– totaal	0,052	1	0,052	100,0
<i>Consumptie-inkomen</i>				
– één-kostwinnerhuishoudens	0,051	0,575	0,029	64,4
– twee-kostwinnerhuishoudens	0,035	0,425	0,015	33,3
– gewogen gemiddelde van de binnengroepsongelijkheid			0,044	97,8
– tussengroepsongelijkheid			0,001	2,2
– totaal	0,045	1	0,045	100,0

13) Zie b.v. CBS, *De personele inkomensverdeling*, Den Haag, 1975, blz. 7, of B.M.S. van Praag, A.J.M. Hagenaars en W. van Eck, The influence of classification and observation errors on the measurement of income inequality, *Econometrica*, jg. 51, 1983, blz. 1093-1108.

In het huidige belastingstelsel wordt in onvoldoende mate rekening gehouden met verschillen in draagkracht ten gevolge van verschillen in thuisproductie. In de derde fase van de Wet tweeverdieners zal, naar is aangekondigd, het huidige „onrechtvaardig” geachte fiscale voordeel van tweeverdieners worden verkleind. Het lijkt ons nuttig dat in de meningsvorming hierover bovenstaand consumptie-inkomen in plaats van het geldinkomen als benadering van draagkracht wordt genomen. Indien men het consumptie-inkomen als leidraad neemt, komt men tot de conclusie dat vanuit het draagkrachtbegrip een fiscale compensatie ten *voordele* van de huishoudens met twee kostwinners meer in de rede ligt dan een zwaardere belasting van de tweeverdieners.

Het huidige streven tot belastingverzwaring van tweeverdieners vindt zijn primaire reden in de urgentie de belastingontvangsten te verhogen, terwijl verondersteld wordt dat de tweeverdieners dit het beste kunnen dragen omdat er, uiteraard, een positieve correlatie is tussen huishoudinkomens en participatiegraad. De analyse in dit artikel heeft aangetoond dat er hier toch met de botte bijl gehakt wordt. De juiste politiek zou zijn de belasting op *lage consumptie-inkomens te verlagen en op hoge consumptie-inkomens te verhogen*.

Stellen wij een laag huishoud-geldinkomen bij voorbeeld op f. 30.000 per jaar en een hoog huishoud-geldinkomen op f. 100.000 bruto, dan zou dit bij voorbeeld een belastingwijziging impliceren van het type zoals beschreven in tabel 4. Dat wil zeggen: de belasting voor het *arme tweeverdieners* huishouden wordt *sterk verlaagd*, de belasting voor het *arme éénverdieners* huishouden wordt *matig verlaagd*, voor het *rijke tweeverdieners* huishouden is er een *matige verhoging* en voor het *rijke éénverdieners* huishouden een *sterke verhoging*.

Concluderend kunnen we zeggen dat een correctie van het geldinkomen voor huishoudelijke produktieverschillen wenselijk is, en dat een aanpassing van de belastingwetgeving in de

Tabel 4. Belastingwijziging op draagkrachtprincipe

	Eénverdieners	Tweeverdieners
Inkomens f. 30.000	—	— —
Inkomen f. 100.000	+ +	+

richting van dit uitgebreide consumptie-inkomensconcept dient te worden overwogen om een meer acceptabele differentiatie tussen één- en tweeverdieners te realiseren. In de discussie rond de één/tweeverdienersproblematiek dienen verschillen in mogelijkheden voor thuisproductie een grotere rol te spelen. Op grond van de resultaten uit dit onderzoek komen we tot de conclusie dat het huidige belastingstelsel de tweeverdieners niet bevoordeelt, maar dat eerder van een benadeling zou kunnen worden gesproken. Nader empirisch onderzoek is echter noodzakelijk, waarbij deze auteurs hopen hun bijdrage te leveren.

A.J.M. Hagenaars
M.E. Homan
B.M.S. van Praag